

чину». Слідова картина місця вчинення злочину – частина матеріального середовища, яка включає, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні відносини між ними тощо. Криміналістичні ознаки її можуть мати взаємообумовлені зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики (наприклад, із часом, способом вчинення) [14, с. 92].

Висновки. Таким чином, слідовою картиною умисного вбивства вчиненого в стані сильного душевного хвилювання являється сукупність відомостей про сліди злочину (матеріальні та ідеальні) та обставини злочину (місце, час

і умови). Вона складається з двох елементів: сліди злочину та обставини злочину. Сліди, у свою чергу, поділяються на: сліди людини, знаряддя вчинення вбивства та їхні сліди, засоби сприяння вчиненню та їх сліди та інші матеріальні сліди. Вивчення слідової картини у процесі розслідування злочину є можливим як самим слідчим, так і за допомогою використання спеціальних знань. Детальне вивчення слідової картини часто є основною запорукою успішного розслідування злочину в частині організації та планування розслідування, формування версії про умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Салтєвський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики / Салтєвський М. В., Лукашевич В. Г., Глібо В. М. – К., 1994. – 180 с.
2. Коновалова В. О. Вбивство : мистецтво розслідування : монографія / В. О. Коновалова. – К. : Факт, 2001. – 311 с.
3. Шепітько В. Ю. Тактика расследования преступлений, совершенных организованными группами и преступными организациями / В. Ю. Шепітько. – Х., 2000. – 88 с.
4. Хазиев Н. Ш. Криминалистическое моделирование неизвестного преступника по его следам : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. – М., 1984. – 22 с.
5. Настільна книга слідчого : [науково-практичне видання для слідчих і дізнавачів] / Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2003. – 720 с.
6. Бахин В. П. Предмет науки криминалистики : лекция / В. П. Бахин – К., 1999. – 34 с.
7. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / Салтєвський М. В. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.
8. Центров Е. Е. Следы как отражение взаимосвязи объектов и их связи с прошедшим событием / Е. Е. Центров // Вестник криминалистики / отв. ред. А. Г. Филиппов. – М. : Спарк, 2002. – Вып. 1(3). – С. 32–36.
9. Сегай М. Я. Методология судебной идентификации / М. Я. Сегай. – К. : РИО, 1970. – 256 с.
10. Бородин С. В. Преступления против жизни / С. В. Бородин. – М. : Юрист, 1999. – 356 с.
11. Ткаченко В. И. Ответственность за умышленные преступления против жизни и здоровья, совершенные в состоянии аффекта. – М., 1979. – 244 с.
12. Бандурка О. М., Бочарова С. П., Землянська О. В. Психологічний коментар до окремих статей нового Кримінального кодексу України // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – 2002. – № 18. – С. 421–428.
13. Ситковская О. Д. Аффект: криминально-психологическое исследование / О. Д. Ситковская. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 240 с.
14. Старушкевич А. В. Криміналістичний аналіз слідової картини сексуальних вбивств / А. В. Старушкевич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2004. – № 60–62. – 147 с.

УДК 322.23

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF VOCATIONAL AND IMPORTANT QUALITIES OF EMPLOYEES OF THE FIGHT AGAINST DRUG TRAFFICKING

Малоголова О.О.,

*ад'юнкта кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ*

У статті розглянуто організаційно-правові засади здійснення професійно-психологічної підготовки в системі правоохоронної діяльності, визначено їх особливості щодо діяльності працівників підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків.

Ключові слова: правові засади, розвиток, професійно-важливі якості, підготовка, підрозділи боротьби з незаконним обігом наркотиків.

В статье рассмотрены организационно-правовые принципы осуществления профессионально-психологической подготовки в системе правоохранительной деятельности, определены их особенности для деятельности работников подразделений по борьбе с незаконным оборотом наркотиков.

Ключевые слова: правовые принципы, развитие, профессионально-важные качества, подготовка, подразделения по борьбе с незаконным оборотом наркотиков.

In the article the approaches are considered to the organizational legal principles of professionally-psychological preparation realization in the system of law-enforcement activity, its features in relation to the workers of subdivisions of fight against the illegal appeal of drugs.

Key words: legal principles, development, professionally-important internals, preparation, subdivisions on a fight against the illegal turn of drugs.

Постановка проблеми. Проблема формування особистості професіонала має комплексний характер. Вона містить у собі соціальні, психологічні, фізіологічні та медичні складові; загальні й спеціальні професійні аспекти. Проведений аналіз наукових джерел вітчизняних та зарубіжних авторів показав, що формування та розвиток професійно-важливих якостей розглядають переважно в системі психологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності працівників ОВС [7; 14], яка організується згідно з нормативними документами. Варто зазначити, що саме професійна підготовка включає в себе в якості структурного елементу психологічну підготовку [6; 8; 9; 12; 17], або професійно-психологічну підготовку [2; 3; 5; 13], в рамках якої і здійснюється розвиток професійно-важливих якостей працівника ОВС. необхідних для ефективного виконання службових обов'язків в рамках професійних функцій та задач і забезпечення результативності професійної діяльності. Зазначимо, що в рамках нашого дослідження важливим є визначення напрямку, та методологічної основи формування професійно-важливих якостей працівників служби БНОН.

Метою статті є вивчення особливостей здійснення професійно-психологічної підготовки працівників БНОН.

Аналіз останніх досліджень. Поняття та сутність психологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності визначене Ю. Б. Ірхіним як «...комплексне використання засад практичної і юридичної психології, психологічних засобів і методів, а також спеціалізованих психологічних технологій з метою реалізації завдань (принаймні, якнайменше – підвищення ефективності) оперативно-розшукової діяльності» [6, с. 8]. О. М. Бандурка під системою психологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності розуміє «...сукупну узгоджену діяльність спеціальних підрозділів психологічного забезпечення, науково-дослідних установ, навчальних закладів, оперативних підрозділів, підрозділів, які забезпечують оперативно-розшукову діяльність, що спрямована на підвищення ефективності їх оперативно-службової діяльності та боєздатності шляхом цілеспрямованого використання науково обґрунтованих форм, методів і засобів професійної психології» [2, с. 305]. Схожі погляди щодо психологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності знаходимо у Л. І. Казміренку, В. Г. Андросюка, В. Ц. Абрамяна. На їх думку психологічна підготовка особового складу ОВС – це «... особливий вид професійної підготовки, що являє собою організований і систематичний процес, спрямований на формування і розвиток у працівників системи спеціальних умінь, навичок, професійно значущих психологічних якостей, що забезпечують ефективне вирішення оперативно-службових завдань, успішне подолання психологічних труднощів службової діяльності, а також правильне врахування її психологічних аспектів» [7, с. 41].

На нашу думку, важливим аспектом професійної діяльності працівників БНОН є успішність виконання поставлених завдань. По суті, високий рівень їх успішності є тим результатом, на який спрямовані завдання психологічного забезпечення, в контексті якого проводиться і професійно-психологічний відбір на відповідні посади, і психологічне супроводження професійної діяльності, і розвиток професійно-важливих якостей працівника.

За І. В. Ващенко, професійна успішність розглядається як складне багатомірне утворення, як сукупність психологічних і психофізіологічних особливостей, необхідних для досягнення ефективності виконуваної діяльності, за умов наявності спеціальних знань, умінь і навичок, як розвиток професійно важливих якостей, як якості особистості, як рівень емоційної стійкості, властивості нервової системи, locus контролю; професійно орієнтованої культури [4]. Автор зазначає, що професійна діяльність працівників ОВС здійснюється в специфічних типових умовах. При цьому до зовнішніх умов автор відносить: дотримання процесуальної регламентованості заходів і дій, жорсткі часові обмеження, суворе виконання наказів і розпоряджень, субординацію і координацію стосунків, високу службову дисципліну, хронічну інформаційну невизначеність, надмірну зайнятість, владні повноваження, підвищену відповідальність, емоційне перевантаження тощо. До внутрішніх умов, передусім, належать необхідність одночасного виконання різних дій і вирішення різних завдань; суперечливість, невизначеність або відсутність нормативних приписів, застарілі посадові інструкції, відсутність критеріїв щодо визначення ефективності діяльності (так, діяльність працівників підрозділу БНОН здійснюється за 70 показниками), недоліки в укомплектуванні штатів тощо [4]. Ми погоджуємося з позицією І.В. Ващенко щодо складності використання об'єктивних критеріїв професійної успішності, для працівників служби БНОН зокрема.

Л.І. Казміренко зі співавторами вважають обов'язковою передумовою ефективності дій працівників ОВС їх ґрунтовну підготовку. Для забезпечення високої ефективності діяльності в критичних, психологічно складних обставинах важливою є комплексність професійної підготовки, яка, на думку Л. І. Казміренка, В. Г. Андросюка, В. Ц. Абрамяна має формувати не тільки правову, вогневу, тактико-спеціальну, фізичну, але й обов'язково – психологічну підготовленість працівника [7].

Особливу частину психологічної підготовки складає формування у працівників ОВС спеціальних уявлень, образів і сталих раціональних схем для адекватної ідентифікації, достовірного прогнозування професійно значущих ситуацій та компетентних дій у них [7, с. 41].

Аналіз літератури показує, що існує кілька підходів до розуміння мети психологічної підготовки. Так, з одного боку, вона повинна бути націлена на досягнення психологічної стійкості й формування емоційно-вольових якостей, з іншого – на формування професійно-важливих психологічних якостей, але існує й комплексний підхід, який розглядає її як сукупність взаємозалежних заходів, спрямованих на формування й розвиток психологічних властивостей і станів співробітників ОВС, що забезпечують ефективне розв'язання ними професійних завдань [9; 16; 17].

Психологічна підготовка співробітників ОВС повинна бути спрямована на формування таких основних компонентів: розвитку психологічних якостей, умінь враховувати психологічні аспекти при виконанні професійних дій, психологічної стійкості (М. В. Андрєєв, В. П. Вахов, В. О. Котенев, А. І. Папкін, В. М. Смірнов, А. М. Столяренко, Н. Г. Хохлова). При цьому професійну психологічну підготовленість пов'язують із особливостями сформованих пізнавальних, емоційних, морально-психологічних, вольових і комунікативних

якостей, які в сукупності характеризують психологічний потенціал співробітника ОВС. У зв'язку з цим І. М. Конопльова професійно-психологічну підготовку розглядає у двох аспектах – як свідомий процес формування мобілізаційної готовності до участі в конкретній ситуації і як процес систематичного ефективного виконання конкретних цілей і завдань [9].

Про обумовленість ефективності професійної діяльності працівника оперативного підрозділу рівнем його психологічної підготовленості, яка є результатом психологічної підготовки, що у комплексі визначає ступінь психологічної готовності суб'єкта до оптимального виконання завдань ОРД зазначають О. М. Калюк та І. М. Охріменко, спираючись на важливість оптимального обрання психологічно обґрунтованого та практично виправданого інструментарію когнітивно-комунікативного процесу для реалізації завдань професійної діяльності [8]. При цьому, якщо за допомогою загальної психологічної підготовки формують базові професійні якості (вміння вирішувати актуальні завдання з урахуванням їх психологічних аспектів), то за допомогою спеціальної – розвивають, тренують і мобілізують значущі якості особистості оперативного працівника і готовність до активних, цілеспрямованих дій у процесі виконання завдань [8].

Основною метою спеціальної психологічної підготовки працівників оперативних підрозділів ОВС за Ю. Б. Ірхіним є формування професійно-психологічної підготовленості і підвищення готовності працівників до дій у надзвичайних непередбачуваних і неочікуваних ситуаціях [6].

Важливим елементом системи психологічного забезпечення службової діяльності працівників ОВС є *психологічне супроводження* – цілеспрямований процес формування, розвитку і корекції особистісних якостей і властивостей працівника, які б відповідали психологічним вимогам оперативно-службової діяльності і забезпечували ефективне виконання її завдань [1; 8; 10].

В. І. Осьодло розглядає психологічну стійкість як найважливішу професійну характеристику особистості – багаторівневу системну якість (комплексне утворення психологічних компонентів: професійних умінь, емоційної сфери, вольових (регулятивних компонентів), мотиваційних, інтелектуальних, психічного здоров'я), що формується в процесі професійної підготовки. Провідна роль у формуванні психологічної стійкості належить регулятивній функції психіки, тому у вужчому сенсі поняття «стійкості» доцільно розглядати як ефективну й динамічну рівновагу регулятивних функцій психіки [15, с. 125].

Підсумком психологічної підготовки Г. С. Запорожцева вважає формування стану *професійно-психологічної готовності* як сукупності психофізіологічних, морально-психологічних, професійних і соціально-психологічних характеристик, властивостей і якостей,

які відповідають особливостям оперативно-службової діяльності і виступають внутрішньою умовою її успішного здійснення [5, с. 161]. При цьому під *психологічною готовністю* автор розуміє фундаментальну сукупність якостей особистості, що забезпечує стан змобілізованості психіки, налаштування на доцільні, активні та рішучі дії у складних умовах службової діяльності [5, с. 147].

Складна і динамічна структура *стану професійно-психологічної готовності* включає в себе комплекс інструментальних професійно-значущих якостей, зокрема: *мотиваційний* (відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку); *орієнтаційний* (знання та уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості); *операційний* (володіння прийомами та способами професійної діяльності); *вольовий* (самоконтроль, змобілізованість, саморегуляція дій); *оцінювальний* (самооцінка підготовленості, критичність виконання) компоненти [5, с. 147]. Психологічна підготовленість дає можливість контролювати працівникам як власні пізнавальні, вольові, емоційні процеси, так і приймати правильні рішення в складних службових ситуаціях.

Ряд вітчизняних авторів (В. І. Барко, М. Т. Бондарчук, Л. Й. Гуменюк, Ю. Б. Ірхін, І. А. Кошкін, Н. І. Ковальчишина, В. О. Лефтеров, Г. О. Літвінова, О. П. Макаревич, Л. І. Мороз, І. В. Сулятицький, С. В. Харченко та ін.) зазначають, що професійно-психологічний тренінг, який є системою цілеспрямованих тренувань і вправ, дозволяє ефективно розвивати професійно значимі якості особистості. Методи професійно-психологічного тренінгу дозволяють ефективно формувати і розвивати необхідні для працівників ОВС якості, навички і вміння, що передбачає також оволодіння комплексом певних психологічних прийомів, що підвищують ефективність професійної діяльності працівника [6; 11; 12; 13].

Висновок. Проведений аналіз дозволяє визначити організаційно-правові засади розвитку професійно-важливих якостей працівників підрозділів БНОН. Метою професійно-психологічної підготовки є формування і розвиток професійно-психологічної підготовленості працівників БНОН на основі формування та розвитку їх професійно-важливих якостей. Задачі професійно-психологічної підготовки полягають у вирішенні професійно-психологічних труднощів, обумовлених невідповідністю та недостатнім рівнем розвитку професійно-важливих якостей щодо специфіки професійних обов'язків працівників БНОН, функціональних груп БНОН. В контексті проведеного дослідження визначасмо такі компоненти професійно-психологічної підготовки: інтелектуально-аналітичний компонент; удосконалення перебігу психічних процесів особистості; формування регуляторних можливостей організму; емоційно-вольовий компонент підготовки; підвищення рівня нервово-психічної стійкості та стресостійкості; мотиваційна підготовка особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреев О. О. Психологічне супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України в екстремальних умовах : навч. посібник / О. О. Андреев, В. М. Дзюба, Ю. Б. Ірхін, С. П. Потеряйко. – К., 2009. – 82 с.
2. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина І : підручник / О. М. Бандурка. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
3. Василенко Е. В. Формирование профессионально-психологической устойчивости будущих сотрудников ОВД к экстремальным ситуациям : дис. кандидата психологических наук 19.00.07 / Е. В. Василенко ; Сев.-Кавказ. гос. техн. ун-т, Ставрополь, 2008. – 229 с.
4. Ващенко І. В. Професійна успішність працівників правоохоронної сфери: онтологія проблематики / І. В. Ващенко // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка. Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. – 2011. – Вип. 12. – С. 159–168.

5. Запорожцева Г. Є. Професійно-психологічна підготовка дільничних інспекторів міліції / Г. Є. Запорожцева : [за ред. Г. І. Васильєва]. – Одеса : НДРВВ ОІВС, 2000. – 164 с.
6. Ірхін Ю. Б. Психологічна підготовка працівників оперативних підрозділів : навч. посібник / Ю. Б. Ірхін. – К. : РВЦ КНУВС, ДП «Друкарня МВС», 2007. – 108 с.
7. Казміренко Л. І. Психологічне забезпечення діяльності працівників міліції під час проведення масових спортивних заходів : навч. посібник / Л. І. Казміренко, В. Г. Андросюк, В. Ц. Абрамян. – Чернівці: 2010. – 64 с.
8. Калюк О. М. Психологічна підготовка працівників підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України [Текст] // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 198–205.
9. Коноплева И. Н. Организация психологической подготовки сотрудников милиции к оперативно-служебной деятельности / И. Н. Коноплева // Психологическая наука и образование. – 2010. – № 3. – С. 138–147.
10. Кравченко Е. В. Психологическое сопровождение оперативно-служебной деятельности органов и подразделений внутренних дел Украины : учеб. пособие / Е. В. Кравченко, А. В. Тимченко, В. Е. Христенко. – Харьков : Факт, 2002. – 192 с.
11. Лефтеров В. А. Методико-практические рекомендации по организации и проведению тренинга «Коммуникация-Стресс-Безопасность» (в помощь тренерам-психологам тренинга КСБ) / В. А. Лефтеров, Г. А. Литвинова, Н. И. Ковальчишина, И. А. Кошкин. Под ред. В. Н. Бесчастного. – Донецк : ДЮИ МВД Украины, 2004. – 72 с.
12. Макаревич О. П. Психологічна підготовка особистості : монографія / О. П. Макаревич. – К. : ДАККИМ, 2007. – 260 с.
13. Мороз Л. І. Професійно-психологічний тренінг у становленні особистості фахівця (на прикладі працівника ОВС) : монографія / Л. І. Мороз. – Івано-Франківськ : ЗАТ Надвірнянська друкарня, 2007. – 312 с.
14. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, Д. Й. Никифорчук та ін.], за ред. проф. О. М. Джу́жі. – К. : Правова єдність, 2009. – 310 с.
15. Осьодло В. І. Методичні аспекти діагностики, формування й розвитку психологічної готовності до професійної діяльності / В. І. Осьодло // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 24–25. – С. 123–125.
16. Смирнов В. Н. Особенности профессиональной экстремально-психологической подготовки сотрудников специальных подразделений органов внутренних дел : монография / В. Н. Смирнов. – Домодедово : ВИПК МВД России, 2003. – 287 с.
17. Столяренко А. М. Программа психологической подготовки сотрудников специальных подразделений ОВД, действующих в чрезвычайных ситуациях, в том числе при вооруженных конфликтах / А. М. Столяренко, Н. В. Андреев, И. О. Котенев, Н. Г. Хохлова. – Москва : Академия управления МВД России, 1997. – 18 с.

УДК 343.1

ЗАОЧНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

AN ABSENTEE RESPONSE TO THE MODERN PROBLEMS IN THE FIELD OF INTERNATIONAL LEGAL ASSISTANCE ON CRIMINAL CASES

Матвієвська Г.В.,

*доцент кафедри кримінального процесу**Національного університету**«Юридичної академії імені Ярослава Мудрого»,**суддя Орошнікідовського районного суду м. Харків*

У статті розглянуті проблеми міжнародної правової допомоги в контексті можливостей застосування заочного провадження як альтернативи екстрадиції. Наголошується, що, незважаючи на негативне ставлення до цієї процесуальної форми з боку міжнародних правових інститутів, в окремих випадках ця форма може і повинна застосовуватися. Цей підхід не суперечить нормам і традиціям міжнародного права, що потрібно враховувати в процесі вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: міжнародна правова допомога, кримінальні справи, заочне провадження, екстрадиція.

В статье рассмотрены проблемы международной правовой помощи в контексте возможностей применения заочного производства как альтернативы экстрадиции. Отмечается, что, несмотря на негативное отношение к этой процессуальной форме со стороны международных правовых институтов, в отдельных случаях эта форма может и должна применяться. Этот подход не противоречит нормам и традициям международного права, что необходимо учитывать в процессе совершенствования Уголовного процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: международная правовая помощь, уголовные дела, заочное производство, экстрадиция.

The article deals with the problem of international law in the context of auxiliary features absentee proceedings as an alternative to extradition. The author assumes that despite the negative attitude to the procedural form of between national legal institutions, in some cases, this form may be used. This approach does not contradict the norms and traditions of international law that must be considered in the improvement of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: international legal, criminal proceedings in absentia, extradition.

Міжнародна правова допомога у кримінальних справах є одним з напрямів сучасного міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю. Останнє, крім того, включає також ряд інших заходів організаційно-правового, пошукового, інформаційно-

го характеру, спрямованих на досягнення завдань, що ставляться перед правоохоронними органами [1, с. 13].

У той же час міжнародна правова допомога не є тим інститутом, який вирішує всі проблеми кримінального судочинства на наднаціональному рівні, існує ряд ви-